

ΟΙ ΛΑΒΑΝΟΙ ΕΙΣ ΤΑΣ ΚΥΚΛΑΔΑΣ

*Ειδήσεις ιστορικαὶ περὶ τῆς εἰς τὴν νῆσον Ἐνδρον
καὶ τινος ἄλλης Κυκλάδας ἐποικίσεως τῶν
Ἄλβανῶν.*

Ἐς γνωστόν, ἕξ ὄλων τῶν νήσων τῆς ἑλληνικῆς θαλάσσης, ἔξαιρουμένων τῶν περὶ τὰ παράλια τῆς Ἀργολίδος προσκειμένων Σπεισῶν, Ὑδρας καὶ Πόρου, μόνη ἡ Ἐνδρος κατοικεῖται σήμερον ὑπὸ Ἄλβανῶν, οἵτινες ἀποτελοῦσι τὸ τρίτον τοῦ πληθυσμοῦ τῆς νήσου, κατέχουσι δὲ πᾶσαν τὴν ἔκτασιν τὴν κειμένην πρὸς βορρᾶν τοῦ διαχωρίζοντος εἰς τὸ μέσον τὴν νῆσον ὄρους Πετάλου, περιλαμβάνουσιν ἐπὶ μὲν τουρκοκρατίας τὰ τμήματα Ἀμολόχου καὶ Ἀρνᾶ, μεταγενέστερον δέ, μέχρι πρὸ ὀλίγων δεκάδων ἐτῶν, τοὺς δύο βορείους τῆς νήσου δήμους Ἀρνης καὶ Γαυρείου. Καλοῦνται δὲ ὑπὸ τῶν κατοίκων τῶν ἄλλων τῆς Ἐνδρου διαμερισμάτων περιληπτικῶς τὰ τμήματα ταῦτα, καθὼς καὶ ἐκ τοῦ τέως δήμου Ἐνδρου τὰ χωρία Βουρκωτὴ καὶ Κατακαλαῖοι, Ἀρβανιτεῖα καὶ Ἀρβανιτοχώρια.

Οἱ Ἄλβανοι δὲν μαρτυροῦνται ἐν τῇ ἱστορίᾳ ὡς αὐθύπαρκτον ἔθνος πρὸ τοῦ ἑνδεκάτου μ. Χ. αἰῶνος. Οἰκοῦντες τὴν ἀρχαίαν Ἰλλυρίδα εἶχον διασωθῆ ἕκ τῶν κλυδῶνων τῆς μεταναστεύσεως τῶν λαῶν διατηρήσαντες οὕτω τὴν παλαιὰν ἀπὸ τῶν ἡμερῶν τῆς Ὀλυμπιάδος καὶ τοῦ Πύρρου ἰδιορρυθμίαν τῶν ἀνεπηρέαστον. Ὀνομάζουσι δ' ἑαυτοὺς

οἱ Ἄλβανοὶ ἐν τῇ γλώσῃ των Σκιπετάρ, ἴσως ἐκ τοῦ λατινικοῦ *excipio* (καταλαμβάνω, ἐννοῶ)¹. Κατ' ἄλλην ἐκδοχὴν, ἢ λέξις παράγεται ἐκ τοῦ ἰταλικοῦ *scioppetto* (= πυροβόλον ὄπλον, τουφέκιον) καὶ δηλοῖ τὸν τουφεκοφόρον². Τὸ σημερινὸν δ' ὄνομα Ἄλβανοὶ εἶναι κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἑξελλήνισις τύπου ἔχοντος παλαιότερον ρ, διατηρηθὲν ἐν τῷ κοινῷ ἑλληνικῷ Ἀρβανῖται, ἐξ οὗ καὶ τὸ τουρκικὸν Ἀρναούτ καὶ τὸ σερβικὸν Arbanas. Ὑπὸ δὲ τοῦ παρ' ἡμῖν εἰς εἰδικὰς ἄλβανολογικὰς μελέτας παλαιότερον εὐδοκίμως ἐγκύψαντος Ἀθ. Πετρίδου, καὶ δὴ ἐν ἔτει 1868, καλοῦνται Σκύπηρες οἱ Ἄλβανοὶ καὶ Σκυπηρῖς ἢ Ἀλβανικὴ φωνὴ καὶ Σκυπηρολογία ὁ περὶ αὐτῶν λόγος. Τοὺς κοινούς Σκιπετάρους δηλονότι καὶ τὴν γλῶσσάν των οὕτω καλλιφωνήσας ὠνόμασεν ὁ ἀνὴρ, ἀγνωστον πόθεν λαβὼν τὸ ἐνδόσιμον καὶ ἰδίως ποῦ στηρίξας τὴν διὰ τοῦ υ καὶ η γραφὴν τῶν δύο συλλαβῶν. *Schkiperegia* γράφουσιν οἱ Γερμανοὶ τὸ ὄνομα τοῦ τόπου. Ὁ δὲ Παπαρρηγόπουλος τῷ 1871 ἔγραψε Σκίπ, Σκιπετάρι, Σκιπερία ὡς ὀνόματα, δι' ὧν συνηθέστερον καλοῦσιν ἑαυτοὺς οἱ Ἄλβανοί³.

Ἦσαν δ' οἱ Ἄλβανοὶ τὸ κατ' ἀρχὰς πάντες ὁμόθησκοι πρὸς τοὺς Ἑλληνας, ὄντες συγγενεῖς πρὸς αὐτοὺς κατὰ τε τὰ ἦθη καὶ τὴν γλῶσσαν, ἅτε προερχόμενοι ἐκ τῆς αὐτῆς ἔθνολογικῆς ρίζης τῶν προελλήνων Σελλῶν, τῶν *ἀνιπτοπόδων* καὶ *χαμαιῦνων*, ὡς ὀνομάζει αὐτοὺς ὁ Ὅμηρος⁴, καὶ τῶν Πελασγῶν, οἵτινες, ὡς μαρτυρεῖ ὁ Θουκυδίδης, ἐπέπλασαν κατὰ πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα⁵.

Πότε ἀκριβῶς καὶ πῶς ἐγένετο κατὰ τοὺς μεταγενεστέ-

¹ *Gustave Meyer*, Ἡ γλῶσσα καὶ ἡ φιλολογία τῶν Ἄλβανῶν, ἐν περιοδ. «Κλειώ» Λειψίας ἔτ. 1883, ἀριθ. 1127 κ. ἑ.

² *Ἀντ. Χ. Χατζῆ*, Πόθεν τὸ ἐθνικὸν Σκιπετάρ, Ἀθήναι 1929.— *Τοῦ αὐτοῦ*, Σκιπετάρις — *Shkipetar*, ἐν «Πρακτικοῖς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν» τ. Ε' (ἔτ. 1930), σ. 353-6.

³ *Κ. Παπαρρηγοπούλου*, Ἱστορία τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, τ. Δ', σ. 391 α' ἐκδ.

⁴ *Ὅμηρ.* Ἰλιάδ., II, στ. 233-5.

⁵ *Θουκυδ.*, I, 3, 2.

ρους χρόνους ἢ ἐποίκησις ἐν Ἄνδρῳ τῶν Ἀλβανῶν ἐτύγχανε μὲν μέχρι πρὸ ὀλίγου ἄδηλον, ἀλλὰ δυνάμεθα ἤδη μετὰ πλήρους σχεδὸν τῆς βεβαιότητος νὰ καθορίσωμεν ἐπακριβῶς, γνωστοῦ καταστάντος ἐκ νεωτέρων ἐρευνῶν τοῦ χρόνου, κατὰ τὸν ὅποιον οἱ Ἀλβανοὶ κατῆλθον ἀπὸ τῶν βορειοτέρων κοιτίδων τῶν εἰς τὰς νοτιωτέρας ἑλληνικὰς χώρας κατὰ τὸ πρῶτον ἡμῶν τῆς ΙΔ' ἑκατονταετηρίδος.

Καὶ δὴ περὶ τὸ 1320 οἱ Ἀλβανοὶ, ἀποτελοῦντες εὐρωστον φυλὴν νομάδων, ἐλαυνόμενοι ὑπὸ λιμοῦ καὶ ἐμφυλίων σπαραγμῶν, πολλὰ δ' ὑφιστάμενοι καὶ ἐκ τῶν μεταξὺ Ἰταλῶν καὶ Βυζαντινῶν ἀδιαλείπτων ἐν Ἠπείρῳ καὶ Ἀλβανίᾳ ἐχθροπραξιῶν καὶ πολέμων, κατῆλθον ἐκ τῶν ἀγόνων ὁρέων τῆς παιρίδος τῶν καὶ διασχίσαντες τοὺς δρυμοὺς καὶ τὰς διασφάγας τῆς Πίνδου ἐξεχύθησαν ἀθροοὶ εἰς τὰ εὐεπίβατα πεδία τῆς ἐριβώλακος Θεσσαλίας, ἐνθα καὶ κατεσκήνωσαν. Κατὰ γνώμην μάλιστα ὄχι ἀδόκιμον οἱ Ἀλβανοὶ δὲν κατῆλθον εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸ πρῶτον κατὰ τὸν ΙΔ' αἰῶνα, ἀλλὰ πολὺ προγενέστερον¹.

Καίτοι δὲ τὸ κατ' ἀρχὰς ἢ ἐπέλασις αὕτη τῶν Ἀλβανῶν δὲν ἔφερε σοβαρὸν χαρακτῆρα, ἀραιῶς ἐπιχειρηθεῖσα οὐχὶ κυρίως χάριν μονίμου ἐποικισμοῦ, ἀλλὰ μᾶλλον ἐπὶ σκοπῷ διαρπαγῆς καὶ πρὸς εὐρεσιν ἐργασίας, οὐχ ἦττον ἐντὸς ὀλίγου χρόνου ἢ εἰσβολὴ προσέλαβε τοιαύτην ἐπέκτασιν, ὥστε οἱ ἐπήλυδες ὑπερέβησαν κατὰ πολὺ τοὺς δεκακισχιλίους, ἀνήκοντες εἰς τὰς φάρας τῶν Μπούα, Μαλακάση καὶ Μεσαρίτου ἐγκαθιστάμενοι ἐφεξῆς μονίμως, ἀναπληροῦντες δὲ οὕτω τοὺς ἐκ τῶν ἐπανειλημμένων ἐπιδρομῶν ἑξατονίσαντας καὶ ἀραιωθέντας ἐγχωρίους πληθυσμούς, μετὰ τῶν ὁποίων ἀνεμιγνύοντο ἢ τοὺς ὁποίους ἐξήλανον, ζῶντες βίον ἀνεξάρτητον κατὰ τὰ ἴδια ἔθιμα καὶ μὴ ἀναγνωρίζοντες συνήθως τὴν ἔννομον τάξιν τῆς χώρας, εἰς τὴν ὁποίαν ἐγκαθίσταντο.

¹ Π. Α. Φουρίκη, Γάμος καὶ γαμήλια σύμβολα παρὰ τοῖς Ἀλβανοῖς τῆς Σαλαμῖνος, ἐν περιόδ. «Λαογραφία», τ. Θ' (1928), σ. 507.

Καὶ ὁ μὲν αὐτοκράτωρ Ἀνδρόνικος Παλαιολόγος Β', ἐπιδραμῶν τῷ 1334, ἐξηνάγκασε τοὺς Ἀλβανοὺς ἐκείνους εἰς ὑποταγὴν. Ἄλλ' οἱ λιποπατρίδες οὗτοι νομάδες, ὑπερπληθυνόμενοι ὀσημέραι, διότι ἢ μετανάστευσις ἐξηκολούθει μετὰ τῆς αὐτῆς ἐντάσεως, καὶ τῆς θεσσαλικῆς γῆς μὴ δυναμένης νὰ διαθρέψῃ αὐτούς, ἢ καὶ ἐξ ἄλλων αἰτιῶν, οὐχὶ σπανίως δὲ καὶ ἔνεκα ῥήξεων πρὸς τε τοὺς Ἰθαγενεῖς καὶ πρὸς ἀλλήλους, προέβαινον βαθμηδὸν διαπλούμενοι σὺν τῷ χρόνῳ πρὸς τὰ ἔγγυς παράλια τοῦ Εὐβοϊκοῦ κόλπου, τὴν Φθιώτιδα, τὴν Λοκρίδα, τὴν Βοιωτίαν, μέχρι καὶ τῆς Ἀττικῆς αὐτῆς, καθὼς καὶ πρὸς τὰς ἔναντι τοῦ πορθμοῦ τοῦ Εὐρίπου ἀκτὰς τῆς νήσου Εὐβοίας καὶ τῆς Ἄνδρου.

Λεπτομερέστερον εἰς τὴν Ἀττικὴν, καθὼς καὶ εἰς τὴν Ἀργολίδα καὶ τὴν καστελλανίαν τῆς Κορίνθου, ἢ πρώτη σποραδικῆ τὸ κατ' ἀρχὰς ἐγκατάστασις Ἀλβανῶν ἔλαβε χώραν μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1373 καὶ 1382, ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ ὁ ἐποικισμὸς αὐτῶν ἐν τῇ χώρᾳ τοῦ Κέρροπος ὑπῆρξε πολυπληθέστατος. Ἐπειδὴ δὲ ἐθεωρήθη καὶ συμφέρουσα ἢ ἐγκατάστασις αὐτῶν εἰς τὴν κατὰ μέγα μέρος ἡρημωμένην Ἀττικὴν, οἱ τότε κατέχοντες αὐτὴν Καταλανοὶ παρεχώρησαν εἰς τοὺς Ἀλβανοὺς διὰ νὰ προσελκύσωσιν αὐτοὺς ἰκανὰ προνόμια, ἐν οἷς καὶ τὴν ἐπὶ δεκαετίαν ἀπαλλαγὴν τῶν ἀπὸ τῆς καταβολῆς παντὸς φόρου καὶ δασμοῦ.

Μετ' οὐ πολὺ δὲ τοσοῦτον εἶχεν ὑπερπληρωθῆ ἢ Ἀττικὴ Ἀλβανῶν, ἴδια κατὰ τὸ πρῶτον τέταρτον τῆς ΙΕ' ἑκατονταετηρίδος καὶ δὴ μετὰ τὴν ἐν ἔτει 1418 γενομένην κατάληψιν τοῦ δεσποτάτου τῆς Ἡπείρου ὑπὸ τοῦ κόμητος τῆς Κεφαλληνίας Καρόλου Τόγκου, ὥστε ἤρχισαν οὗτοι ἔνεκα τοῦ ὑπερπλεονασμοῦ νὰ ἐξοικίζωνται διαπλούμενοι παμπληθεῖς πρὸς τὴν Εὐβοίαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἰκανοὶ εἰσέβαλον καὶ ἐκ τῆς Βοιωτίας, ἐλκνόμενοι ἐκ τῆς εὐφορίας τῆς γῆς καὶ ἐκ τῶν παρεχομένων εἰς αὐτοὺς μεγάλων προνομίων καὶ ὠφελημάτων ὑπὸ τῶν κατεχόντων τὴν Εὐβοίαν Βενετῶν, οἵτινες ἐν τῇ διακρινούσῃ αὐτοὺς πρακτικότητι προέβαινον εἰς πολὺ μεγαλυτέρας τῶν Καταλανῶν παραχωρήσεις, ὅπως σαγηνεύσωσι τοὺς ἐποίκους καὶ ἐπιτύχωσιν

ἀθροωτέραν τὴν προσέλευσιν αὐτῶν, ἐπιδιωκόμενου διὰ τῆς ἐποικήσεως ταύτης διπλοῦ σκοποῦ, τῆς αὐξήσεως τῆς οἰκονομικῆς εὐεξίας τῆς χώρας διὰ τῆς ἐπεκτάσεως τῆς γεωργίας, καὶ τῆς ἐξασφαλίσεως ἅμα αὐτῆς ἀπὸ ἐπιδρομῶν πολεμίων.

Ἡ ἐν Ἄνδρῳ ἐποίησις τῶν Ἀλβανῶν δὲν ἐγένετο πιθανώτατα ἐνωρίτερον τοῦ πρώτου τετάρτου τῆς ΙΕ' ἑκατονταετηρίδος. Διότι ἐξ ἐγγράφου τῆς Βενετικῆς Πολιτείας πρὸς τὸν ἐν Εὐβοίᾳ βάϊλον αὐτῆς, φέροντος χρονολογίαν 12 μαΐου 1425, μανθάνομεν ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν ἀκριβῶς ταύτην καὶ δὴ μετὰ τῶν ἐτῶν 1418 - 1425 ἤρχισεν ἀθρόον τὸ ρεῦμα τοῦ ἐποικισμοῦ τῶν ἀλβανικῶν πατριῶν καθ' ὅλην τὴν Εὐβοίαν ἐκ τε τῆς Βοιωτίας καὶ τῆς Ἀττικῆς. Κατακλύσαντες δ' οἱ Ἀλβανοὶ ἅπασαν τὴν Εὐβοίαν διεπεραιώθησαν καὶ εἰς τὴν Ἄνδρον διὰ τῆς γειτονικῆς Καρύστου, καταλαβόντες ὁλόκληρον τὸ βόρειον τῆς νήσου διαμέρισμα, τὸ ὁποῖον ἦτο σχετικῶς ἀραιότερον κατωκημένον καὶ περιελάμβανε μεγαλυτέρας ἐκτάσεως ἀσκεπεῖς καὶ πρὸς καλλιέργειαν καὶ κτηνοτροφίαν καταλλήλους γαίας.

Ἐξοικίσθησαν δ' ἐν Ἄνδρῳ οἱ Ἀλβανοὶ ὄχι ὡς ἐπιδρομεῖς, οὐδ' αὐτοβούλως, ἀλλὰ κατὰ πρόσκλησιν τοῦ δουκὸς τῆς Ἄνδρου Πέτρου Ἀνδρέου Ζένου (1384 - 1427), ὅστις ἐπιζητῶν εἰς τοὺς ἐπήλυδας νὰ εὕρῃ γεωμόρους ἅμα καὶ ἀμύνητορας τῆς νήσου του προσεῖλκυσε αὐτοὺς διὰ προικοδοτήσεως γαιῶν καὶ διὰ τῆς παροχῆς πολλῶν ἄλλων ἐκτάκτων προνομίων, ἐν οἷς καὶ πολυετοῦς ἀσυδοσίας, ὅπως λόγῳ κυρίως τῆς φερεπονίας, τοῦ λιτοδιαίτου καὶ τῆς ἐν γένει σκληραγωγίας τῶν ἀναπληρώσωσι τὴν λευπανδρίαν, τὴν ὁποίαν εἶχον ἐπιφέρει ἐν Ἄνδρῳ αἱ ἀπὸ ἱκανοῦ ἤδη χρόνου διηνεκεῖς ἐπιδρομαί, δηώσεις καὶ λεηλασίαι τῶν εἴπερ ποτὲ καὶ ἄλλοτε λυμαιομένων τὰς παραλίας καὶ νήσους πειρατῶν.

Ἔτσι ἐκ τῶν ἐπανελημμένων τούτων ληστρικῶν ἐπιδρομῶν ὁ ἀγροτικὸς πληθυσμὸς καὶ οἱ δουλεύοντες εἰς τὰς γαίας τῶν ἀρχόντων καὶ ἐν γένει τῶν Φράγκων τιμαριωτῶν, διαμενόντων ἐντὸς ὠχυρωμένων πύργων ἢ ἐντὸς

κάστρων, εἶχον εἰς μέγαν βαθμὸν ἐλαττωθῆ διὰ τῆς ἐρημώσεως τῆς ὑπαίθρου χώρας.

Ἰκανῶς δὲ συνετέλεσεν εἰς τὴν τοιαύτην ἀραίωσιν τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ καὶ ὁ θεσμὸς τῆς παροικίας, ἥτοι τῆς ἀγροτικῆς ὑπὲρ τῶν γαιοκτημόνων δουλοσύνης, θεσμὸς τοσοῦτον βαρῦς, ὥστε οἱ προσκαθήμενοι εἰς τὰ κτήματα δουλοπάροικοι χωρῖται κατέλειπον πολλάκις τὰς γαίας ἀκαλλιεργήτους καὶ ἔφευγον εἰς ἄλλας χώρας. Διὰ τοῦτο καὶ εἰδικαὶ συμβάσεις ἐγένοντο περὶ ἀποδόσεως καὶ ἀναγκαστικῆς ἐπιστροφῆς τῶν φυγάδων¹.

Τὴν αὐτὴν περίπου κατάστασιν παρουσίαζε καὶ ἡ Πελοπόννησος, ἔνθα τὸ πρῶτον μὲν ὁ δεσπότης τοῦ Μυστρᾶ Μανουὴλ Καντακουζηνός (1349 - 1380), εἶτα δὲ καὶ ὁ διαδεχθεὶς τοῦτον Θεόδωρος Παλαιολόγος ὁ Α' (1380 - 1407) ἠναγκάσθησαν νὰ προσκαλέσωσιν ἱκανὰς χιλιάδας Ἀλβανῶν ἐποίκων, ὅπως χρησιμοποήσωσι τούτους ὡς γεωργοὺς ἅμα καὶ πολεμιστὰς².

Ἐν Ἀττικῇ τὸ πρῶτον μὲν Πέτρος ὁ Δ' τῆς Ἀραγωνίας τῷ 1382 διὰ τοῦ ἐπιτρόπου του Ῥοκαβέρτη, εἶτα δὲ ὁ διαδεχθεὶς τοὺς Καταλανοὺς Νέριος Ἀτζαγιώλης ὁ Α' (1386 - 1394) καὶ ὁ υἱὸς καὶ διάδοχός του Ἀντώνιος (1394 - 1435), ὑπερακοντίσαντες καὶ ἐν τούτῳ τὰς προσπάθειάς τῶν προκατόχων των, εἰσήγαγον ἐπανειλημμένως ἀπειράριθμα σίφη Ἀλβανῶν ὄχι μόνον διὰ ξηρᾶς ἀπὸ τῆς ἀνατολικῆς Ἡπείρου καὶ βορείου Θεσσαλίας, ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου ἀπὸ τῆς δυσμικῆς Ἡπείρου, ἐνῶ συγχρόνως καὶ ἡ Βενετία διὰ χορηγήσεως ἐκτάκτων

¹ Παύλου Καλλιγᾶ, Περὶ δουλοπαροικίας παρὰ Ῥωμαίοις καὶ Βυζαντινοῖς καὶ περὶ φορολογικῶν διατάξεων, ἐν Μελέταις καὶ Λόγοις, Ἀθῆναι 1882, σ. 183 - 304. Βλ. καὶ περιοδ. «Πανδώρα», ἔτ. 1859, φυλλ. 20 - 23 καὶ «Θέμιδα», ἔτ. Θ' (1865), σ. 154 - 247.

² Μανουὴλ Παλαιολόγου, Λόγος ἐκφωνηθεὶς εἰς τὸν αὐτάδελφον αὐτοῦ δεσπότην κυρὸν Θεόδωρον Παλαιολόγον. Ἐξεδόθη ὑπὸ T. Combefis ἐν Patrum bibliothecae novum auctarium, τ. β', ἐν Παρισίοις 1688, σ. 214 - 256 καὶ ὑπὸ Migne ἐν τῇ Patrologia Graeca, τ. CXVI, σ. 176 κ. ἑ.

προνομιῶν προσείλκυε παμπληθεῖς καὶ αὐτὴ Ἰαλβανοὺς ἀποίκους, τοὺς ὁποίους ἐγκαθίστα εἰς τὴν μεσημβριὴν ἰδίως Εὐβοίαν.

Ταυτοχρόνως περίπου καὶ ὁ προμνημονευθεὶς δούξ τῆς Ἄνδρου Πέτρος Ἄνδρέας Ζένος, ἐφαρμοζῶν καὶ οὗτος τὸ ἐν Ἀττικῇ καὶ Εὐβοίᾳ ἐγκαινισθὲν ἐποικιστικὸν σύστημα τοῦτο, προσεκάλει Ἰαλβανοὺς ἐποίκους πρὸς ἐγκατάστασιν ἐπὶ τῶν βορείων διαμερισμάτων τῆς νήσου του χάριν ἀναπληρώσεως τῶν ἐκ τῆς λειψανδρίας κενῶν, ἅτινα εἶχον ἐπιφέρει ἐν τῇ νήσῳ αἱ διηνεκεῖς πειρατικαὶ ἐπιδρομαί, ὑπὸ τῶν ὁπλοίων τότε εἶχε καταστραφῆ καὶ σχεδὸν ἐρημωθῆ τὸ πλεῖστον τῆς Ἄνδρου, καίτοι χάρις εἰς τὸς ἐνδελεγεῖς προσπαθείας τοῦ μεγαλοπράγμονος τούτου ἡγεμόνος ἡ Ἄνδρος διετηρεῖτο σχετικῶς εἰς πολὺ καλυτέραν τῶν λοιπῶν Κυκλάδων κατάστασιν¹.

Αἱ εἰς Ἀττικὴν καὶ Βοιωτίαν ἐξ Ἠπείρου καὶ Θεσσαλίας κατερχόμεναι ἰαλβανικαὶ πατριαί, εὐρίσκουσαι συμπερωτέρους ὄρους ἐγκαταστάσεως εἰς τὴν Εὐβοίαν, διέβαινον τὴν ἐπὶ τοῦ Εὐδρίπου γέφυραν καὶ ἐξεχύνοντο ἀπανταχοῦ τῆς χώρας, ἀπὸ Κύμης μέχρι Στύρων καὶ ἀπὸ τούτων μέχρι Καρύστου, ἀπὸ δὲ τῆς Καρύστου διεπεραιοῦντο εἰς τὰς βορείας τῆς Ἄνδρου περιοχάς.

Ἐγκαθίσταντο δ' ἐν Ἄνδρῳ οἱ Ἰαλβανοὶ σὺν γυναῖξι καὶ τέκνοις, μετὰ τῶν σκευῶν καὶ ποιμνίων των, λίαν εὐχαρίστως γενόμενοι δεκτοὶ ὑπὸ τῶν ἰθαγενῶν διὰ τὸ φερέπον καὶ τὸ λιτοδίαιτον αὐτῶν. Πόσον δὲ πολῦτιμοὶ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης ἐθεωροῦντο οἱ Ἰαλβανοί, ὄντες ἄλλως καὶ ἄνδρες ἐξόχως μάχιμοὶ καὶ ὡς ἐκ τούτου χρήσιμοι διὰ τὴν ἄμυναν τῆς χώρας, ἀποδεικνύεται ἐκ τῶν διαπραγματεύσεων, τὰς ὁποίας τῷ 1425 ὁ τότε δούξ τῶν Ἀθηνῶν Ἀντώνιος Ἀτταγιώλης διεξήγαγε πρὸς τὴν Βενετικὴν Γερουσίαν διὰ τοῦ ἐν Βενετίᾳ πρεσβευτοῦ του Ρεϊνάλδου

¹ Πρὸβλ. F. W. Hasluck, Albanian settlements in the Aegean island, ἐν «Annual of the British school at Athens» τ. XV, σ. 423—428 καὶ ἐν ἰδιατέρῳ τεύχει, London 1909.

Μελζόλα διαμαρτυρούμενος, διότι αἱ ἐν Εὐβοίᾳ βενετικαὶ ἀρχαὶ ἐπέτρεψαν νὰ ἐγκατασταθῶσιν αὐτόθι ἄνευ ἀδείας τοῦ οἰκείου κυριάρχου τῶν οἱ ἔξοικισθέντες ἐκ τοῦ δουκάτου τῶν Ἀθηνῶν Ἀλβανοί, ἀποτελοῦντες τριακοσίας περίπου οἰκογενείας, καὶ ζητῶν νὰ ἐπιτραπῇ εἰς τοὺς ἐπιθυμοῦντας ἐξ αὐτῶν νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς Ἀττικὴν.

Μηνὶ δὲ Ἰανουαρίῳ τοῦ ἔτους 1426 ἡ Βενετικὴ Πολιτεία, ἣτις ἐν ἀρχῇ ἐφάνη δυστροποῦσα, θέλουσα νὰ διατρανώσῃ τὴν πρὸς τὸν δοῦκα Ἀντώνιον γειτονικὴν φιλίαν, ἐπέτρεψε τὴν ἐξ Εὐβοίας ἀκόλυτον ἐπαναφορὰν εἰς τὰς προτέρας οἰκήσεις τῶν τῶν Ἀλβανῶν τούτων φυγάδων τῶν ἐπιθυμούντων νὰ ἐπανακάμψωσιν, ἀλλ' ὅμως ἐδόθη συγχρόνως διαταγὴ εἰς τὸν βαῖλον τῆς Εὐβοίας νὰ κρατήσῃ ἅπαντας τοὺς Ἀλβανοὺς ἐκείνους, ὅσοι εἶχον μεταναστεύσει εἰς τὴν νῆσον ἤδη πρότερον ἐκ Θεσσαλίας καὶ Φθιώτιδος καὶ τῶν περιχώρων τῆς Λεβαδείας καὶ εἶχον ἀποδειχθῆ ὠφέλιμοι ἐν Εὐβοίᾳ. Παρεῖχον δ' εἰς τούτους οἱ Βενετοὶ ὄχι μόνον ἔλευθέραν ἐγκατάστασιν ἐν Εὐβοίᾳ, ἀλλ' ὡς θέλομεν ἴδει παρακατιόντες, καὶ προικοδότησιν γαιῶν ἐκ τοῦ δημοσίου μετὰ καὶ ἄλλων προνομίων καὶ ἀσυδοσιῶν.

Ἡ σημασία, τὴν ὁποίαν ἐκ τῆς προμνησθείσης διαπραγματεύσεως πρὸς τὴν Βενετικὴν Πολιτείαν φαίνεται ἀποδίδων ὁ δούξ Ἀντώνιος Ἀτζαγιώλης εἰς τὴν ἐξ Ἀττικῆς ἀποχώρησιν μέρους τῶν ἐν αὐτῇ Ἀλβανῶν, ἀποδεικνύει τὴν μεγάλην αὐτῶν χρησιμότητα εἰς τὴν χώραν, τοῦτο μὲν ὡς ἀνδρῶν μαχίμων, τοῦτο δ' ὡς γεωργῶν. Ὑπὸ τὴν διπλὴν ταύτην ιδιότητα ἦσαν περιζήτητοι ὑπὸ τε τῶν Βενετῶν τῆς Εὐβοίας καὶ τῶν Φλωρεντίνων τῆς Ἀττικῆς, καὶ διὰ ταῦτα βλέπομεν αὐτοὺς γενομένους τὸ μῆλον τῆς ἔριδος, καθ' ὃν τρόπον πολῦτιμοι εἶχον ἀποβῆ καὶ ἐν Πελοποννήσῳ ἀπὸ τοῦ χρόνου τῆς ἐπὶ Μανουὴλ τοῦ Καντακουζηνοῦ (1349 - 1380) πρώτης αὐτῶν ἐγκαταστάσεως, προωρισμένοι νὰ χύσωσι νέον αἷμα εἰς τὴν ἐξηντημένην χερσόνησον.

Ἐν Ἀνδρῳ ἡ ἐποικίσις τῶν Ἀλβανῶν καὶ ἡ μόνιμος αὐτῶν ἐν τῇ νήσῳ ἐγκαθίδρυσις ἐγένετο ὑπὸ ὠρισμένας ὡσαύτως συνθήκας, παραπλησίας πρὸς τὰς τῆς ἐγκαταστά-

σεως αὐτῶν ἐν τῇ Βενετοκρατουμένῃ Εὐβοίᾳ¹. Δὲν ἦσαν δὲ μικραὶ καὶ εὐκαταφρόνητοι αἱ εἰς τοὺς ἐποίκους τούτους Ἰαλβανοὺς παραχωρήσεις καὶ προνομία. Εἰς τοὺς ἐπήλυδας προσεφέροντο γαῖαι ἐκ τῶν ἀκαλλιεργήτων μὲν, ἀλλὰ προσφυῶν πρὸς γεωργίαν, καὶ παρείχοντο αἱ γαῖαι αὐταὶ ἀπηλλαγμέναι παντὸς φόρου καὶ δασμοῦ ἐκ μέρους τῶν καλλιεργητῶν καὶ τῶν κληρονόμων των, καὶ μόνον ἐν περιπτώσει θανάτου ἀκλήρων γεωμόρων ἐπανήρχοντο αἱ γαῖαι εἰς τὸ δημόσιον. Ἐξηρτάτο δὲ μόνον ἐκ τῆς κρίσεως τῆς ἔξουσίας ἢ ἐκλογῆ καὶ ὁ ἀναδασμὸς τῶν γαιῶν εἰς τοὺς καλλιεργητὰς συνωδᾶ πρὸς τὴν ιδιότητα τῶν προσώπων καὶ τὸν ἀριθμὸν καὶ τὴν κατάστασιν τῆς οἰκογενείας τοῦ ἐποίκου. Παρεῖχτο δὲ συγχρόνως ἰσόβιος ἀπαλλαγὴ ἀπὸ πάσης προσωπικῆς καὶ πραγματικῆς ἀγγραφείας ὄχι μόνον εἰς τοὺς Ἰαλβανοὺς τούτους ἐποίκους, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς κληρονόμους αὐτῶν.

Εἰς ἀντάλλαγμα δὲ τῶν τόσων προνομιῶν καὶ πλεονεκτημάτων ἐν μόνον ἠξίουσαν παρ' αὐτῶν ὡς ὄρον ἀπαραίτητον, τὴν συναρωγὴν εἰς τὴν πολεμικὴν ἄμυναν τοῦ τόπου ἐν περιπτώσει οἰουδήποτε κινδύνου. Δὲν ἠθέλον δ' αὐτοὺς μόνον ἀπλοῦς πεζοὺς στρατιώτας, ἀλλὰ καὶ ἵππεις, καὶ δὴ ἄφειλεν ἕκαστος τῶν ἐνηλίκων ἀρρένων παντὸς οἴκου νὰ συντηρῇ ἀνὰ ἓνα ἵππον, χρήσιμον ἐν περιπτώσει πολέμου. Ἐκτοτε δ' ἴσως προσέρχονται αἱ σφζόμεναι ἐν Γαυρεῖῳ καὶ Ἄρρη τοπωνυμῖαι «Ἄλογόμανδρα», «Ἄλογοστάσια», «Φοραδοσπηλιά» κ.ἀ.τ. Δὲν ἦσαν δὲ βαρεῖαι τοιαῦται ὑποχρεώσεις διὰ τοὺς Ἰαλβανοὺς ἐποίκους, οἵτινες, ἐκ τῶν πατριῶν ὄροπεδίων κατελθόντες, πρὸς ἀμφοτέρω τὰ ἔργα ἀνεδείχθησαν ἐπιτήδειοι, τὸ τε δῆλον ὅτι γεωργεῖν καὶ στρατεῦσθαι.

¹ Βλ. τὰς συνθήκας ταύτας ἐν ἐγγράφῳ τοῦ Βενετικῆς Ἄρχείου τῆς 20 ἀπριλίου 1402, ἐκδοθέντος τὸ πρῶτον ὑπὸ Κ. Ν. Σάθα ἐν Μνημείοις Ἑλληνικῆς Ἱστορίας (Documents inédits relatifs à l'histoire de la Grèce au Moyen âge, Paris 1881, τ. Β', σ. 79, ἀρ. 298). Πρβλ. καὶ *Τάσσον Δ. Νερούτσον* ἐν τοῖς Μνημείοις τῆς Ἱστορίας τῶν Ἀθηναίων τοῦ Δ. Γρ. Καμπούρογλου, τ. Α', σ. 342.

Ἀνετέθη δ' ἐν Ἄνδρῳ εἰς τοὺς Ἀλβανούς ἐποίκους καὶ ἡ καλλιέργεια τῶν ὑποστατικῶν καὶ κτημάτων τῶν ἰθαγενῶν γαιοκτημόνων καὶ τῶν Φράγκων τιμαριωτῶν, ὅπου, ἐννοεῖται, διὰ τήν, ὡς προεῖρηται, λειψανδριάν οἱ ἐντόπιοι δὲν ἐπῆρκουν εἰς τὰς ἐργασίας ταύτας, γενομένης ἔκτοτε ἐν Ἄνδρῳ σπανιώτερον μὲν διὰ τῆς πληρωμῆς ἐκ μέρους τοῦ καλλιεργητοῦ μισθώματος, ἕξ οὗ καὶ παρέμεινεν ἐν Ἄνδρῳ ἡ λέξις *πάκτος*, ἀντὶ τοῦ ὁποίου ὁ καλλιεργητὴς ἐνέμετο τὰς προσόδους τοῦ κτήματος, συνηθέστατα δ' ἐπὶ συνεταϊρισμῶ κατὰ τὸ μέχρι καὶ σήμερον κρατοῦν ἐν Ἄνδρῳ σύστημα τῶν *κολλίγων* (*collega* = συνεταῖρος).

Καὶ εἶναι μὲν ἀναμφίβολον ὅτι οἱ Ἀλβανοὶ τῆς Ἄνδρου διεπεραιώθησαν ἐν τῇ νήσῳ ἐκ τῆς γείτονος Καρύστου, ἀλλ' εἶναι ἐπ' ἴσης βέβαιον ὅτι δὲν προήρχοντο πάντες ἐκ τῆς ἰδίας φάρας ἢ πατριᾶς, διότι οἱ Ἀλβανοὶ τῆς Εὐβοίας ἦσαν συμμιγεῖς, ἄλλοι μὲν προερχόμενοι ἐξ Ἀττικῆς, ἄλλοι δ' ἐκ Βοιωτίας, ἐνθα ἀρχικῶς συνέρρευσαν εἴτε ἐκ τῆς Ἡπείρου ἢ ἐκ εὐθείας εἴτε διὰ τῆς Θεσσαλίας καὶ Φθιώτιδος, εἰς ποικίλας ἀνήκοντες καὶ ἐνίοτε οὐχὶ φιλίως διακειμένους πρὸς ἀλλήλους πατριᾶς.

Ἔτσι οἱ Ἀλβανοὶ τῆς Βουρκοιτῆς καὶ τοῦ Ἄρνᾶ ἔχουσιν ἦθη καὶ ἔθιμα ἐν πολλοῖς οὐσιωδῶς διαφέροντα τῶν Ἀλβανῶν τοῦ Γαυρείου, παρεμφερῆ δὲ πρὸς τὰ τῶν Ἀλβανῶν τῆς Ἀττικῆς, πρὸς τοὺς ὁποίους ἔχουσι καὶ ἰκανὰ τῶν ἐπωνυμίων κοινά. Καὶ αἱ Ἀλβανίδες δὲ τῶν μερῶν τούτων τῆς Ἄνδρου ἐνεδύοντο μέχρι πρὸ μικροῦ ὁμοιομόρφως πρὸς τὰς γυναῖκας τῶν Ἀλβανῶν τῆς Ἀττικῆς. Ἀντιθέτως δὲ τὰ ἐπωνύμια τῶν Ἀλβανῶν τοῦ Γαυρείου (Ἄμολόχου) συμπίπτουσιν ὄχι σπανίως πρὸς τὰ τῶν Ἀλβανῶν τοῦ Κρανιδίου, τοῦ Πόρου, τῆς Ὑδρας καὶ τῶν Σπετσῶν. Ὁ δὲ Γάλλος ἱησουΐτης Σωζέ, ὅστις ἤκμασε κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ ΙΖ' αἰῶνος, ρητῶς γράφει ὅτι οἱ ἐν Ἄμολόχῳ τῆς Ἄνδρου Ἀλβανοὶ ἦλθον ἐκ Πελοποννήσου¹.

¹ [P. Robert Sauger], Histoire nouvelle des anciens ducs et autres souverains de l'Archipel, avec la description des principales isles

Ἰστέον ἐν τούτοις ὅτι πολλοὶ τῶν Ἑλλήνων τῆς Ἑλλάδος δὲν ἔχουσιν οἰκογενειακὰ ἐπωνύμια, ὡς τοιαῦτα δὲ χρησιμοποιοῦσι τὰ βαπτιστικὰ ὀνόματα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ πάππου των, ἐκ τούτων δ' εὐάριθμοι τυχόντες ποιᾶς τινος μορφώσεως ἐσημάτισαν πατρωνυμικά. Πολλάκις δέ, ὅταν τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς ἢ τοῦ πάππου δὲν ἐπαρκῆ πρὸς διάκρισιν ἕνεκα συνωνυμιῶν, προσθέτουσιν ἰδιότητά τινα ἢ ἐπάγγελμα ἢ καὶ τόπον προελεύσεως. Συχνότατα δὲ προσλαμβάνουσι, προϊόντος τοῦ χρόνου, ὡς οἰκογενειακὰ ἐπίθετα καὶ τὰ ἐκ διαφόρων λόγων ἐγκολαπτόμενα εἰς αὐτοὺς πατρωνύμια, τὰ ἐν Ἑλλάδι κοινῶς ὀνομαζόμενα *παραισοῦκλια*. Δὲν εἶναι δὲ σπάνια παρ' αὐτοῖς καὶ τὰ μητρωνυμικά.

Οἱ ἐν Ἑλλάδι Ἑλλήνοι ἀνήκουσιν εἰς τὴν Τοσκικὴν φυλὴν, ἀνέκαθεν πρεσβεύουσαν τὸν χριστιανισμόν, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν τῶν Γκέκηδων, οἱ ὅποιοι εἶναι Μωαμεθανοί. Εἶναι δ' οἱ Ἑλλήνοι τῆς Ἑλλάδος φερέπονοι, σκληραγωγημένοι, λιτοδίαιτοι, γενναῖοι, ὀλιγόλογοι καὶ ἐλάχιστα διαχυτικοί, σχεδὸν σκυθρωποί. Κατὰ τὸ πλεῖστον εἶναι ὑψηλοὶ τὸ ἀνάστημα, ἔχουσιν ὠραῖα χαρακτηριστικά, γρυπὴν τὴν ρίνα καὶ οἱ πλεῖστοι ἐξ αὐτῶν εἶναι ξανθοί. Συγκριτικῶς πρὸς τοὺς Ἑλλήνους τῆς Ἑλλάδος εἶναι λίαν φιλόξενοι. Ἀλλὰ διακρίνονται καὶ οὗτοι διὰ τὸ πείσμα τῶν, τὸ φιλόδικον, τὴν πονηρίαν καὶ τὸ καχύποπτον. ῥέπουσι δὲ πολλοὶ ἐκ τούτων πρὸς τὴν μέθην καὶ ἐταλανίζοντο μέχρι πρὸ μικροῦ ὑπὸ ἐλευνῶν προλήψεων καὶ δεισιδαιμονιῶν, αὐτῶν τούτων ἀκριβῶς τῶν συνήθων καὶ παρὰ τοῖς Ἑλλήνοις τῶν περιχώρων τῶν Ἀθηνῶν. Καὶ τοὶ δ' ἱκανὰ συνεστήθησαν σχολεῖα εἰς πάντα σχεδὸν τὰ ἑλληνικὰ χωρία τῆς νήσου, οὐχ ἦττον ἢ ἐκπαίδευσις παρ' αὐτοῖς ἐξακολουθεῖ νὰ εὐρίσκειται εἰς νηπιώδη εἰσέτι κατάστασιν, εἰ καὶ ἐπ' ἐσχάτων, βελτιωθείσης τῆς διδακτικῆς μεθόδου, ἱκαναὶ παρατηρήθησαν πρόοδοι.

---

et des choses les plus remarquables, qui, s'y voyent encore aujourd'hui, Paris, 1698 καὶ 1699. Βλ. καὶ σ. 211 τῆς ὑπὸ Ἀλεξ. Μ. Καράλη ἐν ἔτει 1878 Ἑλλην. ἐν Ἐρμουπόλει τῆς Σύρου μεταφράσεως τοῦ ἔργου.

Τὰ εἰς τὰ ἀλβανόφωνα χωρία τῆς Ἄνδρου σχολεῖα, καθὼς καὶ τὰ τῶν ἄλλων ἐν Ἑλλάδι ἀλβανοφώνων περιοχῶν, ἐκπληροῦσι μέγαν ἐθνικὸν σκοπὸν, τὸν ὁποῖον ἀτυχῶς παρεῖδον οἱ παρ' ἡμῖν ἰθύνοντες τὰ τῆς παιδείας. Εἶναι γνωστὸν ὅτι ἡ Ἄνδρος κατακρήθη περὶ οὓς χρόνους καὶ τὰ χωρία τῆς Ἀττικῆς, τῆς Ἑλευσίνος, τῶν Θηβῶν καὶ τῆς Εὐβοίας, ἦτοι τὸν δέκατον τέταρτον περίπου αἰῶνα, ὑπὸ ἀλβανοφώνων γεωργῶν. Καὶ τὰ μὲν ἑλληνικὰ φρονήματα τῶν ἐπηλύδων τούτων ἐποίκων οὐδεὶς δύναται νὰ διαμφισβητήσῃ. Ἄλλὰ παρὰ τὴν συνταύτισιν τῶν τυχῶν καὶ τὴν συγχώνευσιν εἰς τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος περίεργος εἶναι ἡ ἐμμονὴ τῶν ἀλβανοφώνων τούτων εἰς τὴν διατήρησιν τῆς πατρῴου γλώσσης ἐπὶ πέντε ὅλους αἰῶνας καὶ πλέον διὰ μυρίων περιπετειῶν. Ἡ τοιαύτη ἄς εἴπωμεν συντηρητικότης οὐτ' ἐκ λόγων πολιτικῶν, οὔτε ἐκ φυλετικῆς ἀντιδράσεως προέρχεται. Καὶ ὅμως ἐμμένουσιν εἰς τὸ ἰδίωμα τῶν πατέρων. Ὁ κυριώτερος δὲ λόγος εἶναι τὸ παλαιότροπον καὶ ἐν μέρει δυσμαθὲς τῆς Ἀλβανίδος γυναικός, ἣτις μὲ πολλὴν δυσκολίαν δέχεται νέα διδάγματα καὶ ἤθη. Καθ' ἃ δὲ συμβαίνει καὶ παρὰ τοῖς βλαχικοῖς ἐν Ἑλλάδι πληθυσμοῖς, ἐφ' ὅσον δὲν διαδίδεται ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα εἰς τὰς μητέρας ὁ οἶκος δὲν παύει ξενίζων περὶ τὴν γλῶσσαν καὶ ὁ ἑξελληνισμὸς δὲν ἐπέρχεται πλήρης. Εἶναι λοιπὸν ἀνάγκη νὰ καταβληθῇ ἰδιάζουσα προσοχὴ περὶ τὴν ἐκπαίδευσιν τῶν θηλέων, ἣτις μέχρις ἐσχάτων διετέλει τὰ μάλιστα παρημελημένη. Ἐτσι μέχρι πρὸ ὀλίγων δεκάδων ἐτῶν δὲν ἦτο σπάνιον τὸ φαινόμενον ἐν Γαυρείῳ καὶ Ἀρνᾷ νὰ συναντήσῃ τις Ἀλβανίδας ἀγνοῦσας τελείως τὴν ἑλληνικὴν. Ἦδη, εὐτυχῶς, συμβαίνει τὸ ἐναντίον, συχνὰ δὲ δύναται τις νὰ εὔρη εἰς τὴν νῆσον Ἀλβανούς ἐκ τῶν νέων ἀμφοτέρων τῶν φύλων λαλοῦντας μόνον τὴν ἑλληνικὴν καὶ ἀγνοοῦντας ἢ ἐλάχιστα γινώσκοντας τὴν ἰδίαν τῶν γλῶσσαν. Ὅλοι δὲ σήμερον οἱ ἐν Ἄνδρῳ Ἀλβανοὶ μετὰ τῆς ἰδίας τῶν διαλέκτου ὀμιλοῦσιν ἐκ παραλήλου καὶ τὴν ἑλληνικὴν, εἰ καὶ τινες ἔξ αὐτῶν μετὰ ποιᾶς τινας δυσκαμψίας καὶ ἰδιαζούσης βαρείας προφορᾶς.

Ἡ Ἀλβανικὴ δὲ τῆς Ἄνδρου δὲν διαφέρει σπουδαίως

ἀπὸ τὴν ὁμιλουμένην εἰς τὰ περίχωρα τῶν Ἀθηνῶν ἢ καὶ ἀλλαγῶν τῆς Ἑλλάδος, ἐνθα οἰκοῦσιν ἀπὸ πολλοῦ Ἀλβανοὶ ἀναμιξ μεθ' Ἑλλήνων. Ἡ μόνη διαφορὰ εἶναι ὅτι ἡ γλῶσσα τῶν ἐν Ἄνδρῳ Ἀλβανῶν περιέχει ἐκτὸς τῶν πολλῶν ἑλληνικῶν καὶ τινὰς ἰταλικὰς λέξεις, λίαν εὐαρίθμους ἄλλως. Διαπρεπὴς δὲ Γερμανὸς γλωσσολόγος, ὁ Γ. Κούρτιος, θεωρεῖ τὴν ἄλβανικὴν συγγενεστάτην πρὸς τὴν ἑλληνικὴν, καὶ ἐν τῇ ἐτυμολογίᾳ τῶν ἑλληνικῶν λέξεων παραθέτει καὶ τῆς ἄλβανικῆς τὰς ὁμορρίζους¹.

Δύναται δὲ ἄριστα ὁ Ἀλβανὸς τῆς Ἄνδρου νὰ συνεννοηθῇ μετὰ τοῦ Ἀλβανοῦ τῆς Ἡπείρου, τὴν ἰδίαν κατὰ τὸ πλεῖστον λαλῶν μετ' αὐτοῦ γλῶσσαν. Ἔτσι δὲ ἐξηγεῖται πῶς ὁ περίφημος εἰς τὸ Κουγγι τοῦ Σουλίου ἔθνομάρτυς μοναχὸς Σαμουήλ, ὁ ὁποῖος, ὡς ὀλίγοι ἴσως γνωρίζουσιν, ἦτο Ἄνδριος τὴν πατρίδα² ἀφωμοιώθη τελείως πρὸς τοὺς Σουλιώτας καὶ προεκινδύνευσεν καὶ ἔπεσεν ὑπὲρ τοῦ Σουλίου ὡς γνήσιος Σουλιώτης παρασχὼν ἑαυτὸν ἡρωικὸν ὀλοκαύτωμα ὑπὲρ τῆς ἰδέας, ὑπὲρ ἧς ἠγωνίσθησαν καὶ οἱ λοιποὶ Σουλιῶται.

Ἐκ τῶν τοπωνυμιῶν τῶν ἄλβανικῶν κοινοτήτων καὶ χωριῶν τῆς Ἄνδρου καὶ τῶν οἰκογενειακῶν ἀκόμη ὀνομάτων τῶν αὐτόθι Ἀλβανῶν συνάγεται τὸ ἀναντίρροτον συμπέρασμα, ὅτι κατὰ τὴν ἐποίκησιν τῶν Ἀλβανῶν αὐτόσε ἀμφοτέραι αἱ περιφέρειαι τοῦ τε Γαυρείου καὶ τοῦ Ἀρνᾶ κατοκοῦντο ὑπὸ ἑλληνικῶν οἰκογενειῶν. Ἔτσι, λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν ὅτι τὸ ἥμισυ τῆς νήσου Ἄνδρου κατοικεῖται

¹ Βλ. G. Curtius, Grundzüge der griechischen Etymologie, Leipzig, 1886. — Πρὸβλ. *II. Κουπιτώρη*, Περὶ τῆς καταγωγῆς τῆς ἄλβανικῆς γλώσσης, ἐν «Ἐφημ. Φιλομαθῶν», ἔτ. ιγ', σ. 1448 κ. ἑ.—*Ἀθαν. Πετρίδου*, Σκέψεις τινὲς περὶ τοῦ ἄλβανικοῦ ἔθνους καὶ τῆς γλώσσης αὐτοῦ, ἐνθ. ἀν., σ. 1483 κ. ἑ.

² Ῥητῶς ὁ Ἄγγλος ἱστορικὸς Φίνλαϊ γράφει ὅτι ὁ Σαμουήλ δὲν ἦτο Σουλιώτης, ἀλλὰ κατήγετο ἐκ τῶν ἀρχαϊκῶν χωριῶν τῆς Ἄνδρου Βλ. G. Finlay, History of the Greke revolution, τ. Α', σ. 60 καὶ 61.—*A. Ν. Γούδα*, Βίοι Παράλληλοι, τ. Β. σ. 201 ἐν βίῳ Σαμουήλ. Πρὸβλ. *Δ. Π. Πασχάλη*, Ἡ Ἄνδρος κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821 μετ' ἀνεκδότων ἐγγράφων, ἐν Ἀθήναις 1930, σ. 35—39.

ὑπὸ Ἑλλήνων, αἱ ἄλβανικαὶ τοπωνυμῖαι εἶναι σχετικῶς εὐάριθμοι, δηλούμεναι ἰδίως αἱ πλεῖσται ἐξ αὐτῶν ὑπὸ τῶν ἄλβανικῶν καταλήξεων εἰς¹, αἵτινες, καὶ περ προστιθέμεναι σχεδὸν πάντοτε εἰς ῥίζας ἑλληνικὰς, μαρτυροῦσιν οὐχ ἥττον βαθμὸν τινα ἐπιδράσεως τῶν ἐν τῇ νήσῳ Ἑλλήνων ἐποίκων. Εἶναι δὲ αἱ ἐν Ἑλλάδι ἄλβανικαὶ τοπωνυμῖαι αἱ ἑξῆς: Ἀθελίτζα, Ἀλέτζα, Βάθι (μάνδρα, στάνη), Βάθι Καλόγερι, Βάλετζα, Βερόριτζα, Βίλλια, Βίριτζα. Βόρι, Γαράντζα, Γκάγκαρα, Γκάλημη, Γκανάβιτζα, Γούρνιτζα, Ἑρδι, Ζόγκιτζα, Ζομπόλια, Ζούτζα, Ζόρκος, Θρούμπετζα, Καλογρέτζα, Καλύβετζα, Καμάριτζα, Καμκοῦκες, Κάστιτζα, Κάστριτζα, Κελάδιτζα, Κιάφα, Κιάφα Βόρης, Κρίκετζα, Κώφιτζα, Λιβάδιτζα, Λεκάνετζα, Λιάγγι, Λιεδίτζα, Λιόπεσι, Λούκετζα, Λυκούρα, Λυσίνδρα, Λούτζιτζα, Μαδάριτζα, Μπάλιτζα, Μπιθ Πούλια, Μύρτιτζα, Ντάρδιτζα, Ξυλοκέριτζα, Πέτζα, Περιβόλετζα, Πιδικόκοσι, Ῥέθι, Ῥόνιτζα, Ῥουφολέτζα, Σάλετζα, Σάριτζα, Σέληκη, Σκίμπι, Σκίμπι Καστελάκι, Τραπιθέλα, Τσέπη, Τσούκα, Φιέριτζα, Χούμπια, Χώρετζα, Ψάθετζα, Ψωριάριτζα καὶ εἴτινες ἄλλαι. Ἐνταῦθα τῶν τοπωνυμῶν τούτων ἀπαντῶνται καὶ εἰς τὰς ὑπὸ Ἑλλήνων οἰκουμένας περιοχὰς τῆς Ἀττικῆς (Βάθι, Βίλλια, Καλογρέτζα, Καμάριτζα, Λιόπεσι), τὸ τοπωνυμικὸν Γαράντζα ἐν Μεσσηνίᾳ, τὸ δὲ τοπωνυμικὸν Ῥέθι, σημαίνον περιοχὴν γῆς, περιφέρειάν τινα τόπου ὠρισμένην ἀπαντᾷ καὶ ἐν Τρικαλῶσι τῆς Κορινθίας, ἔνθα ὡσαύτως εἶναι ἐγκατεστημένοι Ἑλλήνοί. Πᾶσαι δὲ σχεδὸν αἱ λοιπαὶ εἰς τὰ ἄλβανικὰ διαμερίσματα τῆς Ἑλλάδος ὀνομασίαι τῶν χωρίων, βουνῶν, κοιλάδων, ποταμῶν, πηγῶν ὑδάτων, ἀκρωτηρίων, κόλπων, νησίδων καὶ ἐν γένει πάντων τῶν τοπίων τῶν ὑπὸ Ἑλλήνων οἰκουμένων ἤδη τμημάτων τῆς νήσου εἶναι ἀκραιφνῶς ἑλληνικαί, παραμείνας βεβαίως ὡς τοιαῦτα ἐκ τῶν προενοικούντων αὐτόθι Ἑλλήνων².

¹ Τὸ ζα εἶναι ἐν τῇ ἄλβανικῇ ὑποκοριστικῇ κατάληξις, ἣτις ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ μὲν ἐτηρήθη ἀμετάβλητος, ἐνιαχοῦ δ' ἔγινε τζα.

² Βλ. Δ. Π. Πασχάλη, Τοπωνυμικὸν τῆς νήσου Ἑλλάδος. Ἀνέκδοτον.

Ἔτσι χωρία οἰκούμενα ἐξ ὁλοκλήρου ὑπὸ Ἄλβανῶν φέρουσιν ἑλληνικώτατον τὸν τύπον τοῦ ὀνόματος, ὡς Ἀμόλοχος, Ἀπροβάτου, Βουρκωτή, Γαύρειον, Καλυβάρι, Κατακαλαῖοι, Κατάκοιλος, Μυρμηγκές, Παλαιστοῦ, Φελλός, Χάρτες κλπ. Αὐτὰ τὰ μεγάλα καὶ καλῶς πεφτυευμένα κτήματα οἱ Ἄλβανοὶ τοῦ Γαυρείου ὀνομάζουσι καὶ μέχρι σήμερον *ἑλληνικάδες*, βεβαίως διότι εὐρέθησαν ἀπὸ τῶν πρὸ αὐτῶν Ἑλλήνων κατοίκων καλλιεργημένα, καθὼς *ἑλληνικά* ὁμοίως ὀνομάζουσι τὰ ἀρχαῖα ἑλληνικῶν χρόνων ἐρείπια. Καὶ τοπωνυμία δὲ σώζεται εἰς Ἄρνᾶ *Ῥωμαῖνα*.

Ἄλλὰ προδήλως οἱ Ἕλληνες οὗτοι καὶ οἱ μετὰ τούτων ἀναμιχθέντες μεταγενέστερον Βενετοὶ γαιοκτήμονες καὶ τιμαριῶται ὡς εὐαριθμότεροι τῶν ἐπηλύδων Ἄλβανῶν, κατοικοῦντες δὲ καὶ εἰς μεμονωμένας ἀγροικίας καὶ πύργους προϊόντος τοῦ χρόνου ἐξηλβανίσθησαν προσοικειωθέντες ἐξ ἀνάγκης τὴν γλῶσσαν τῶν παρ' αὐτοὺς προσκαθημένων Ἄλβανῶν ἐποίκων, ἀλλὰ πάντοτε διακρινόμενοι διὰ τὸ ἦθος καὶ τὸν χαρακτήρα, διασφύζοντες δὲ μέχρι καὶ τῆς σήμερον τὰ οἰκεία ἑλληνοβυζαντινὰ καὶ φραγκικὰ ὀνόματα τοῦ γένους των, τὰ οὐδὲν ἔχοντα κοινὸν μετὰ τῶν ἄλβανικῶν, ὡς Βελουῶδος, Βιδάλης, Βλαστάρης, Γαβαλλιᾶς, Γαλάντης, Γονεῖος, Γράφας, Δεκαβάλας, Δελλαβόγιας, Δελλαγραμμάτικας, Δομένεγος, Ἐξαδάκτυλος, Καβαλλάρης, Καίσαρης, Καλόγνωμος, Κάρλος, Κάτσος, Κατσιώτης, Κλωνάρης, Κοκκίνης, Κρασαῖς, Λεονταρῆς, Λουλούδης, Μαγουλᾶς Μαλατάντες, Μαλταμπές, Μανάλης, Μάντζαρης, Μαντζόρος, Μαστροζάνες, Μαυρογένης, Μπάγιας, Μπασταρδῆς, Μπατῆς, Νεροκλήτης, Νόβας, Πέρρος, Ποθητός, Ῥήγας, Σεβαστός, Ταπεινός, Τζανέτος, Χαλαῖς, Χαροκόπος, Χοιροφᾶς, Ψαρός, Ψωμᾶς κ. ἄ. τ.

Καὶ φραγκικὰ δὲ κύρια ὀνόματα εἶναι συνήθη παρὰ τοῖς Ἄλβανοῖς τῆς Ἄνδρου, ὡς Ἀοστής (Ἀύγουστης), Γάσπαρης, Γιαννούλης, Ζάνες, Κάρλος (ὄν. καὶ ἐπών.), Λινάρδος, Λουρέντζος, Μαρτῖνος (ὄν. καὶ ἐπών.), Μπατέστος, Φραγκούλης, Φραέσκος (Φραγκῖσκος).

Ἄλβανικὰ ἐπωνύμια ἐν Ἄνδρῳ ἀπαντῶσι τὰ ἐξῆς: Βαλ-

μας, Βλάμης, Γιμούκης, Γκίνης, Γκιώνης, Γκούμας, Δήμιζας, Ζούμπερης, Θεοδωρίζας, Ίσαρης, Κακλαμάνος, Καλαμπούσης, Κολαδάμης, Κόλιας, Κολιάτσος, Κολιδάς, Κοροβέσης, Κοτσέλης, Κοτσέρας, Κρίπας, Λέκας, Λέκωσης, Λεμπέσης, Λιέπουρας, Λιόλιος, Λουκίσας, Λούπεσης, Μαζαράκης, Μάζης, Μαμάης, Μανταράκας, Μέξης, Μουζάκης, Μπαμπούσης, Μπαροῦς, Μπίμπας, Μπόγκας, Μπόθος, Μπουλμέτης, Μπούτης, Ντούσης, Πούτζας, Ρέβας, Ρέρας, Ρίπης, Σούλης, Σούρμης, Ταράσης, Τόγιας, Τούντας, Τριδήμας, Τρίμπαλης, Τσέπης, Τσίπης, Τσουμπρής, Φαρακούκης, Χάκαλης, Χέλμης, Ψίτος.

Ἄλβανικὰ δὲ βαπτιστικὰ ὀνόματα εὗρηται ἀνδρῶν μὲν τὰ ἐξῆς: Γκίκας Δήμας, Ζάρος (ἐξέλ.), Ζέπας, Λάλος, Μίχας, Μπίρης (ὄν. καὶ ἐπών.), γυναικῶν δέ: Βερβοῦ (ἐξέλ.), Ζήκα, Λούβα, Λούγγα, Μάγγα, Μπήλια καὶ Μπήλιω (πιθανῶς ὑποκοριστικὸν τοῦ Πηνελόπη), Πόγγα.

Ἔτσι μὲ τὴν μόνιμον ἐγκατάστασιν ἐν Ἄνδρῳ τῶν ἐπιλύδων τούτων Ἄλβανῶν ἐπικινῶδη ἐκ νέου ὁ ἐκ τῶν ἀλλεπαλλήλων ἐπιδρομῶν ἐξηραιωμένος τῆς νήσου πληθυσμὸς, διεχύθη εὐρωστον αἷμα καὶ ἐπῆλθε νέα τῶν κατοίκων συγγώνευσις καὶ ἀναζύμωσις καὶ ἡ νῆσος ἀνήχθη καὶ πάλιν εἰς δύναμιν καὶ ἀκμῆν.

Ἄλλ' ἄλβανικὸς ἐποικισμὸς ἔλαβε χώραν ἐν Ἄνδρῳ καὶ ἐκ δευτέρου, κατὰ τὸ τελευταῖον τέταρτον τοῦ ΙΕ' αἰῶνος. Ὅτε δ' ὁ Τεβενὸ ἐπεσκέφθη τὴν Ἄνδρον τῷ 1655, εἰς τὰς κόμας τῆς νήσου Ἄρνά καὶ Ἀμόλοχον κατόικουν χίλιοι διακόσιοι Ἄλβανοί¹. Ὁ δὲ Τουρνεφόρ ἀναφέρει ὅτι καθ' ὄν χρόνον μετέβη ἐν ἔτει 1700 εἰς Ἄνδρον οἱ Ἄλβανοὶ οὗτοι ἔφερον ἀκόμη τὸ ἄλβανικὸν ἔνδυμα, ὅτι ἔζων κατὰ τὰ ἔθιμα τῆς πατρίδος των, δηλαδὴ χωρὶς πίστιν καὶ χωρὶς νόμον, ὡς ἐπεξηγεῖ, καὶ προσθέτει ἀμαρτύρως καὶ ἄνευ ἱστορικῆς

¹ Jean Thevenot, Relation d' un voyage fait au Levant, Paris, M. D. C. LXIV, σ. 29.

τινος βασάνου ὅτι ἀπωκίσθησαν ἐν Ἄνδρῳ ὑπὸ τῶν Τούρκων, ὄντες τετρακισχίλιοι ¹.

Ἀρχομένου τοῦ ΙΘ' αἰῶνος καὶ δὴ κατὰ τὸ δεύτερον ἡμῖσι τοῦ ἔτους 1807 Ὑδραῖοι τινες Ἀλβανοὶ ἐγκατεστάθησαν ἐν Ἄνδρῳ, ἰδίως εἰς τὸ Γαύρειον (Ἀμόλοχον). Ἀφορμὴ τῆς ἐν Ἄνδρῳ μετοικεσίας ταύτης τῶν Ὑδραίων ὑπῆρξεν ἡ κατὰ τῶν Τούρκων ἐπανάστασις τῆς νήσου Ὑδρας ἐν ἔτει 1807 ἐξ ἀφορμῆς τοῦ μεταξὺ Ῥωσσίας καὶ Τουρκίας πολέμου. Ὁ ὑπὸ τὸν ναύαρχον Σινιάβιν ρωσσικὸς στόλος, καταπλεύσας τότε εἰς τὸ Αἰγαῖον, κατώρθωσε μετὰ πολλοὺς καὶ εὐλόγους τῶν Ὑδραίων δισταγμοὺς νὰ παρασύρῃ τούτους εἰς ἐπανάστασιν κατὰ τῆς Τουρκίας. Ἀλλά, συνθηκολογησάσης μετ' οὐ πολὺ τῆς Ῥωσσίας μετὰ τῆς Τουρκίας, ὁ ρωσσικὸς στόλος ἐγκατέλιπε τὰ ὕδατα τοῦ Αἰγαίου, ἀφήσας ἀναλγήτως τοὺς Ὑδραίους ἐκθέτους εἰς τὴν ὀργὴν καὶ τὴν ἐκδίκησιν τῶν Τούρκων. Καὶ κατώρθωσαν μὲν κατόπιν οἱ Ὑδραῖοι νὰ ἐξιλεωθῶσι τῇ μεσολαβήσει τοῦ μπᾶς κοτζάμπαση τῆς νήσου των Γεωργίου Δήμα Βούργαρη, παιρὸς τοῦ κατόπιν πρωθυπουργοῦ τῆς Ἑλλάδος Δημητρίου Βούλγαρη, ἀλλ' ἐν τούτῳ τῷ μεταξὺ οἱ μᾶλλον εἰς τὸ ἐπαναστατικὸν κίνημα ἀναμιχθέντες ἔκριναν φρόνιμον νὰ ἐκπατρισθῶσι καὶ ἀπῆλθον διασκορπισθέντες εἰς διαφόρους νήσους, ἱκανοὶ δὲ εἰς Ἄνδρον, ἔνθα οἱ πλεῖστοι ἐξ αὐτῶν καὶ ἐγκατεστάθησαν ἔκτοτε μονίμως.

Σημειωτέον ὅτι ἡ ἐποίκησις τῶν Ἀλβανῶν εἰς Ὑδραν καὶ Σπέτσας ἐγένετο πολὺ μεταγενέστερον τῆς ἐν Ἄνδρῳ. Διότι μόλις ἀρχομένου τοῦ 15' αἰῶνος Ἀλβανοὶ ποιμένες ἀπὸ τοῦ Κρανιδίου μετώκησαν εἰς τὰς νήσους Σπέτσας καὶ Ὑδραν διὰ τὰς ἐπ' αὐτῶν καταλλήλους πρὸς αἰγοτροφίαν νομάς, ἄλλοι δὲ ἀπὸ τοῦ Δαμαλᾶ διεπεραιώθησαν εἰς Πόρον. Κατὰ ταῦτα, ἡ ἀλβανικὴ ἐν Ἄνδρῳ ἐποίκησις ἔλαβε χώραν ἕνα περίπου αἰῶνα προγενέστερον τῆς ἐν Ὑδρᾷ καὶ Σπέτσαις. Τὰ δ' ὑπὸ Σουρμελῆ ἱστορούμενα περὶ τῶν Ἀλβανῶν, ὡς

¹ Joseph Pitton de Tournefort, Relation d'un voyage du Levant, t. A', Amsterdam 1718, σ. 134.

ἐγκατασταθέντων ἐν Ἀττικῇ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Γεωργίου Σκενδέρμπεη (1467), εἶνε ἀσύστατα καὶ ἀμάρτυρα.

Οἱ Ἀλβανοὶ ἀπώκισθησαν ὡσαύτως καὶ εἰς ἄλλας τινὰς νήσους ἐκ τῶν Κυκλάδων, τὴν Κέα, τὴν Κύννον καὶ τὴν Ἴον.

Ὁ ἐποικισμὸς τῶν Ἀλβανῶν ἐν Κέα δὲν ἄφησεν οὐδὲν ἄλλο ἴχνος ἢ μόνον τὰ οἰκογενειακὰ ἐπωνύμια καὶ εὐαρίθμους τινὰς τοπωνυμίας. Τὸ αὐτὸ συνέβη καὶ ἐν Κύννῳ, τῆς ὁποίας οἱ μετακληθέντες ἐξ Ἄνδρου Ἀλβανοὶ ἐποικοὶ προϋπόντος τοῦ χρόνου ἐξεφυλίσθησαν ἀναστρεφόμενοι μετὰ τοῦ ὑπάρχοντος πολυπληθεστέρου ἑλληνικοῦ στοιχείου. Ὅτι δ' οἱ Ἀλβανοὶ τῆς Κύννου διεπεραιώθησαν αὐτόθι ἐκ τῆς γείτονος Ἄνδρου ἀποδεικνύεται ἐκ τῆς κοινότητος πολλῶν οἰκογενειακῶν ἐπωνυμιῶν.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν Ἴον, καθ' ἃ πληροφοροῦμεθα ὑπὸ τοῦ ἱησουΐτου Ροβέρτου Σωζέ, ὁ δυνάστης αὐτῆς Μάρκος Κρίσπος, ἀδελφὸς Ἰωάννου Β' τοῦ Κρίσπου, δουλὸς τῆς Νάξου, ὅτε παρεχωρήθη εἰς αὐτὸν ἡ νῆσος τῷ 1418 ἀπώκισεν εἰς αὐτὴν Ἀλβανοὺς ἐκ Πελοποννήσου ὅπως καλλιεργήσωσι τὴν νῆσον, τῆς ὁποίας ὁ πληθυσμὸς εἶχε λίαν ἐξαραιωθῆ ἐκ τῶν συχνῶν ληστοπειρατικῶν ἐπιδρομῶν τῶν Τούρκων².

Οἱ Ἀλβανοὶ ἐν τούτοις οἱ κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα τελευτῶντα εὐρισκόμενοι ἐν Ἴῳ εἶνε διάφοροι τῶν ἐν ἔτει 1418 ἐπὶ Μάρκου Κρίσπου ἐκ Πελοποννήσου μετοικισθέντων· διότι ἡ Ἴος μετὰ ἓνα καὶ ἥμισυ περίπου αἰῶνα ἀπὸ τῆς, ὡς εἴρηται, πρώτης ἐν αὐτῇ ἀλβανικῆς ἐποικίσεως, ἦτοι τῷ 1558 δεινὴν ὑπέστη συμφορὰν ὑπὸ πολυαρίθμων πειρατῶν, οἵτινες ἐπιβαίνοντες δέκα καὶ τεσσάρων γαλιωτῶν ἐδήλωσαν τὴν νῆσον καὶ ἐξηνδραπόδισαν τοὺς κατοίκους τῆς. Ὅσοι δ' ἐκ τούτων κατῴρθωσαν νὰ διασωθῶσιν ἐγκατέλιπον τὴν νῆσον ἀπομείναςαν ἔρημον μέχρι τοῦ ἔτους 1575, μετ' ὃ μετωκί-

² [P. R. Sauger], Histoire nouvelle des anciens ducs et autres souverains de l'Archipel, σ. 215 καὶ σ. 137 τῆς ὑπὸ Α. Μ. Καράλη ἑλλ. μεταφρ.

σθη ἢ Ἰος ὑπὸ διακοσίων περίου Ἀλβανῶν κατὰ τὸ ἔτος 1638¹.

Πρῶτος ὁ ἀββᾶς Φραγκῖσκος Ῥιχάρδος γράφων περὶ τὸ ἔτος 1657 ἀναφέρει ὅτι οἱ κάτοικοι τῆς Ἰου ἦσαν ἀλβανικῆς καταγωγῆς². Ὁ δὲ ἰησουΐτης Ῥοβέρτος Σωζέ μετὰ ἡμισίαν περίου ἑκατονταετηρίδα λέγει ὅτι ἐν Ἰω κατοῦν συμμιγῆς πληθυσμὸς ἐξ Ἑλλήνων, Ἀλβανῶν καὶ παντοδαπῶν πειρατῶν, καὶ προσθέτει ὅτι οἱ ἐν Ἰω Ἀλβανοὶ ὠμίλου ἀλβανιστὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του, ἦτοι μέχρι τέλους τοῦ ΙΖ' αἰῶνος³. Τὸν ἐν Ἰω ἀλβανικὸν ἐποικισμὸν βεβαιοῖ καὶ ὁ Τεβενό, ὅστις λέγει ὅτι οἱ Ἀλβανοὶ οὗτοι κάτοικοι τῆς Ἰου ἦσαν βάρβαροι καὶ αἰμοχαρεῖς, φυλάττοντες τὴν νύκτα ὀπλισμένοι παρὰ τὴν παραλίαν⁴. Καὶ ὁ Τουρνεφόρ ἀναφέρει ἐν ἔτει 1700 Ἀλβανούς ἐν Ἰω, ἐξεικονίζων τὸν χαρακτῆρα αὐτῶν, καθὼς καὶ τῶν ἄλλων τῆς νήσου κατοίκων, διὰ τῶν μελανωτέρων χρωμάτων⁵. Ὁ δὲ Σοννίνη, ὅστις ἐπεσκέφθη τὴν Ἰον ἐν ἔτει 1779, οὐδὲν πλέον ἵχνος ἀλβανικῆς ἐποικίσεως εὗρεν ἐν αὐτῇ, διότι οἱ πρὸ δύο ἀκριβῶς ἑκατονταετηρίδων μετοικισθέντες εἰς Ἰον Ἀλβανοί, ἀναμιξῆ μετὰ τῶν Ἑλλήνων κατοίκων τῆς νήσου ἐγκατασταθέντες, συνεχωνεύθησαν πρὸς τοὺς ἀσυγκρίτως πολυπληθεστέρους ἐπιχωρίους⁶. Οὐχ ἦττον οἱ Σικινῖται τοὺς Ἰήτας μέχρι σήμερον ὀνομάζουσι *τσαρουχάδες* ὡς φοροῦντας ἕως ἐσχάτων ἀντὶ ὑποδημάτων εἰδός τι τσαρουχίων, τοῦθ' ὅπερ ἀναπολεῖ ἐπιπροσθέτως τὴν ἀλβανικὴν πολλῶν ἐξ αὐτῶν καταγωγὴν. Ἐπιβεβαιοῦται δ' ἡ ἐν Ἰω ἀλβανικὴ ἐποίκησις καὶ ἐκ τῶν ἐν τῷ βρεβίω τῆς νήσου μνημονευομένων παλαιῶν οἰκογε-

¹ F. W. Hasluck, Albanian settlements in the Aegean islands, ἐνθ. ἀν., σ. 225.

² Père François Richard, Relation de ce qui s'est passé de plus remarquable à Saint-Erini, isle de l'archipel... Paris 1657, σ. 337.

³ Σωζέ, ἐνθ. ἀν.

⁴ J. Tenevot, Relation d'un voyage fait au Levant, σ. 200—1.

⁵ Tournefort, ἐνθ. ἀν., τ. Α', σ. 95.

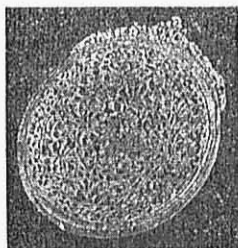
⁶ C. S. Sonnini, Voyage en Grèce et en Turquie fait par l'ordre de Louis XVI, Paris, IX (=1801), τ. 1—2.

νειακῶν ὀνομάτων τῶν κατοίκων, οὐκ ὀλίγα τῶν ὁποίων εἶνε ἄλβανικά, μεταξύ δὲ τούτων ἀναφέρονται καὶ ὀνόματα ἀπαντῶντα καὶ μεταξύ τῶν Ἑλλήνων τῆς Ἑλλάδος, ὡς τὰ Βαλμᾶς, Γκίκας, Κολαδάμης, Κολιδᾶς, Μανταράκας, Μπουλμέτης, Τόγιας, Χέλμης κ. ἄ.¹ Σήμερον ἐκ τῆς ἐν Ἰω ἀλβανικῆς ἐποικίσεως, πλὴν τῶν εἰρημένων οἰκογενειακῶν ὀνομάτων, οὐδὲν ἕτερον λείψανον ἀπομένει ἢ ἐλάχιστά τινα γλωσσικὰ ἴχνη εἰς τὰ ποιμενικά ἰδίως ὀνόματα.

Ἑλλήνων ἀποκίσθησαν ὡσαύτως καὶ εἰς τὴν Κεφαλληνίαν, καθὼς καὶ εἰς τὴν Κῆρον, ἔνθα ὑπάρχει μάλιστα καὶ χωρίον ὀνομαζόμενον μέχρι σήμερον Ἑλλήνωντοχωρι. Ἑλλήνοι οἱ Ἑλλήνοι δὲν διετηρήθησαν μετὰ τῆς γλώσσης τῶν ἡμῶν ἐν Ἑλλάδι ἔνθα μετέβησαν πολυπληθέστεροι καὶ συμπαγέστεροι, εἰς τὰς λοιπὰς δὲ προαναφερθείσας νήσους συγχωνεύθησαν μετὰ τοῦ Ἑλλήνωντοχωρίου στοιχείου.

Ἐγγραφοὶ ἐν Ἑλλάδι.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Π. ΠΑΣΧΑΛΗΣ

¹ Πρὸς βλ. Π. Γ. Ζερλέντη, Μετοίκησης Ἑλλήνων εἰς Ἰωνίαν, «Νησιωτικὴ Ἐπετηρίς», τ. Β', ἐν Ἐρμούπολει 1918, σελ. 260 κ. ἑ.